

BREVIA

Tähelepanekuid väikepistriku pesapaigavalikutest Tallinna ümbruses

Tenno Drevs¹ & Mihkel Jürgens²

¹Nelgi 30-12, 11213 Tallinn. e-post: haugas@ness.sea.ee

²Päikese pst 58-2, 10913 Tallinn. e-post: anthus@hotmail.ee

Väikepistrik (*Falco columbarius*) on Eestis haruldane haudelind, kelle siinset pesitsusaegset arvukust hinnatakse 10–20 paarile (Elts *et al.*, 2003; Lõhmus, 2004). Tema eelistatud elupaikadeks on meil suuremad rabad ja rabamännikud (Randla, 1976; Renno, 1993; Leibak *et al.*, 1994). Siiski on väikepistrike pesitsusaegsest elupaigavalikust ja bioloogiast Eestis andmeid väga napilt (Kontkanen *et al.*, 2004).

Aastatel 1989–2006 leiti Tallinna ümbruses kokku kaheksa väikepistrikupesa (lisa 1 – www.loodus.ee/hirundo/). Lisaks sellele leiti kolm pesitsusterritooriumi juba lennuvõimestunud poegade või vanalinnu häälitsemise järgi pesitsusperioodil. Kahe erineva pesitsusterritooriumi vähim vahekaugus oli ligikaudu 3 km (2000. a.). Kõik leitud pesad paiknesid mändidel vanades hallvarese (*Corvus corone*) pesades, seejuures asustastati vaid ladvavõras asuvaid pesi.

Väikepistriku tüüpiline pesitsusaegne elupaik Tallinna lähedal on paiguti künkliku reljeefiga kuiv mustika- ja kanarbikumännik või liivasel pinnasel olev mändidega park. Pesapuude vanus oli ligikaudu 70–110 aastat ja kõrgus 9–15 m. Pesa ümbrus oli sageli veekogudega (karjääride või tiikidega) liigestatud. Sealse männiku alusrinne on kohati hõre või puudub, võimaldades vanalindudele vabalt pesale lennata.

Väikepistriku kui Eestis teadaolevalt põhiliselt rabasid asustava haukalise asulalähedane pesapaigavalik võib meie oludes esmapilgul tunduda ebatüüpilisena. Ilmselt võib üheks põhjuseks, miks muidu inimpelglikud linnud on asula lähedale pesitsema asunud, olla sealne varesepesade rohkus. Kuna vareslased on leidnud asulates endale

sobiva toidubaasi, leidub ka nende pesi rohkelt asulates ja nende lähiümbruses. Kõik leitud väikepistrikupesad paiknesid aga just vanades varesepesades.

Väikepistrikud nagu teisedki pistrikud kasutavad saagi jahtimiseks avamaastikku. Männiku ümbruses moodustavad ühe olulise osa sellest suurest karjääritiigid, kus vaadeldi mitmel korral väikepistrikku tiikide kohal pisivärvulisi jälitamas. Harku paemurru lähedal on kohatud väikepistrikku kuldnokka (*Sturnus vulgaris*) maast tabamas. Sobivaks jahialaks on osutunud ka Mustamäe elamurajoon, kus leidub piisavalt avamaastikku. Mustamäel on kohatud emast väikepistrikku lendamas kuldnoka või musträsta suuruse linnuga majakatusele. Väikepistrikke on vaadeldud jahtimas koduvarblaseid (*Passer domesticus*), rasvatihaseid (*Parus major*) ja ohakalinde (*Carduelis carduelis*) peamiselt õhust. Pesa lähedalt on leitud ärasöödud linavästriku (*Motacilla alba*) sulgi.

Väikepistriku pesitsusaegse elupaigavaliku võimalikke muutusi viimase 20–30 aasta jooksul pole Eestis uuritud. Küll aga on seda tehtud Ühendkuningriikides, eriti Walesis ja Northumberlandis (Parr, 1991; Parr, 1994; Little *et al.*, 1995). Kogu Walesi väikepistrikute arvukuseks hinnati 1970. –1991. aastal toimunud uurimistööde tulemusel ligikaudu 60–70 paarile; nendest 50–55% paari leiti okaspuuistandikest (Parr, 1994). Nõnda täheldati Walesi keskosas Cambria mägede piirkonnas, et ajavahemikul 1986. –1989. a. hakkasid varem rabades maapinnal ja puudel pesitsenud väikepistrikud pesitsema eelkõige okaspuuistandike servaosades. Nimetatud ajavahemiku jooksul leiti sealsest 10–20 paarist koosnevast väikepistrike populatsioonist üle 90% pesitsemas rohkem kui 15–20 aasta vanuste okaspuuistandike servades vanades varese - või harakapesades (Parr, 1991). Ökoloogiliselt on need okaspuuistandikes asuvad väikepistrike kodupiirkonnad väga sarnased nende looduslike pesitsuspaikadega metsa servaosades Skandinaavias ja Venemaal (Dementiev & Gladkov 1966; Cramp & Simmons 1980). Northumberlandis asuvas Kielderi metsas, kus väikepistrike populatsiooni on järjekindlalt seiratud alates 1961. aastast (Newton *et al.*, 1978), tõusis populatsiooni arvukus kümnelte paarilt 1982. aastal 29 paarile 1991. aastal tänu uute pesitsusvõimaluste leidmisele okasmetsa servades (Little *et al.*, 1995).

Soomes on täheldatud, et väikepistrikud võivad varesepesade parema kättesaadavuse tõttu üsna tihti asulate lähedusse pesitsema asuda (Aikio, 1993). Ka Lätis on väikepistrikke pesitsemas leitud kuivadest männikutest Riia linna territooriumil, samuti soisest metsast Plavinase linna lähedal (Priednieks *et al.*, 1989). Nii Soomes kui Valgevenes pesitseb väikepistrik ka veekogude kallaste ääres ning ka Valgevenes ei põlga ta asulate lähedust (Ivanovskij & Dombrovskij, 1993; Koskimies *et al.*, 1998).

Leningradi oblastis on 20. sajandil leitud väikepistrikupeseri eranditult vanades varesepesades määndidel 15-16 m kõrgusel (Mal'chevskij & Pukinskij, 1983). Aastail 1975-1977 on täheldatud väikepistriku arvukuse tõusu ning neil aastail on registreeritud pesitsemine üheaegselt kahel pesitsusterritooriumil.

Nagu mujalgi (Soome, UK), teevad ka Eestis väikepistrike uurimise keeruliseks mitu tegurit. Esiteks, väikepistriku asustus võib aastati tugevasti varieeruda - mõnikord paiknevad asustatud pesapaigad hajusalt üle uurimisala, teinekord paiknevad need tihedamalt väiksemal territooriumil (Wright 1997). Teiseks on ka liigi usaldusväärset asustustihedust isegi väikesel uurimisalal raske jälgida, sest väikepistrikud muudavad varesepesade lühiajalise püsivuse pärast igal aastal oma pesapaika (Little *et al.*, 1995; Koskimies *et al.*, 1998). Kolmandaks pesitseb liiki Eestis kokku ilmselt vaid paarkümmend paari ning tema arvukus on siin möödunud sajandi jooksul suuresti kahanenud, tõenäoliselt seoses keskkonnamürkide kasutamisega.

Võttes arvesse väikepistriku pesitsusaegseid vaatlusi Tallinna ümbruses, võib vaid oletada, et üks osa Eestis paiknevast väikepistriku asurkonnast on rabadelt ümber asunud asulate lähetele pesitsema. Siiski napib selle hüpoteesi paikapidamise kinnitamiseks praegu andmeid ning järelikult on hädavajalik vastavate uuringute jätkamine.

Kirjandus: Aikio, E. 1993. Ampuhaukka *Falco columbarius*. - Forsman, D. (toim.). Suomen haukat ja kotkat: 202-209. Kirjayhtymä. Helsinki. - Cramp, S. & Simmons, K. E. L. (toim). 1980. Birds of the Western Palearctic Vol. 2. Oxford University Press, Oxford. - Dementiev, G. P. &

Gladkov, G. A. 1966. Birds of the Soviet Union Vol. 1. Moskva. – **Eltis, J., Kuresoo, A., Leibak, E., Leito, A., Lilleleht, V., Luigujõe, L., Lõhmus, A., Mägi, E. & Ots, M. 2003.** Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 1998-2002. Hirundo 16: 58-83. – **Ivanovskij, V. V. & Dombrovskij, V. Tš. 1993.** Chyrvonaja Kniga Respubliki Belarus. Redkija i tyja, shto znahodzjatsa pad pagrozaj zniknennja vidy zhyvjol i raslin. Minsk, Belaruskaja Encyklapedyja publ. House. – **Kontkanen, H., Lõhmus, A. & Nevalainen, T. 2004.** Röövlinnud ja metsamajandus. Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn. – **Koskimies, P., Väisänen, R. A. & Lammi, E. 1998.** Muuttuva pesimälinnusto. Otava. – **Leibak, E., Lilleleht, V. & Veroman, H. (toim.). 1994.** Birds of Estonia. Status, distribution and numbers. Estonian Academy Publishers. Tallinn. – **Little, B., Davison, M. & Jardine, D. 1995.** Merlins *Falco columbarius* in Kielder Forest: influences of habitat on breeding performance. Forest Ecology and Management 79: 147-152. – **Lõhmus, A. 2004.** Röövlinnuseire 1999-2003: kanakulli kadu ja hiiretsükli kellaärk. Hirundo 17: 3-18. – **Mal'chevskij, A. S. & Pukinskij, JU, B. 1983.** Ptitsy Leningradskoj oblasti i sopredel'nyh territorij. Tom 1. Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, Leningrad: 182-183. – **Newton, I., Meek, E. R. & Little, B. 1978.** Breeding ecology of the Merlin in Northumberland. British Birds 71: 367-398. – **Parr, S. J. 1991.** Occupation of new conifer plantations by Merlins in Wales. Bird Study 38: 103-111. – **Priednieks, J., Strazds, M., Strazds, A. & Petrinš, A. 1989.** Latvijas ligzdojošo putnu atlants 1980-1984; Riga. Zinatne. **Randla, T. 1976.** Eesti röövlinnud. Kullilised ja kakulised. Tallinn. Valgus. **Renno, O. (koost.) 1993.** Eesti linnuatlas. Tallinn. Valgus. **Wright, P.M. 1997.** Distribution, site occupancy and breeding success of the Merlin *Falco columbarius* on Barden Moor and Fell, North Yorkshire. Bird Study 44: 182-193.